گفتوگۆ لەگەڵ مەهاباد قەرەداغی

لەسەر پرسی (مرۆڤ و نامۆبوون)

سازدانی:خالید عەبدولکەریم حەمەلاو

خالید: ڕەنگە نەتوانین لێرەدا بە تەواوی بچینە نێو لایەنە فەلسەفییەکانی ئەم بابەتەوە، بەڵام ئەوە گرنگە بزانین ئەم بابەتە تا چەندە کاریگەری بە ڕابردوو و ئێستای مرۆڤەوە هەیە، چۆن تێکەڵی کایە و زۆرینەی کەناڵەکانی ژیان بووە. لە سەرەتای گفتوگۆکەماندا بڕیارماندا ئەوەی کە بتوانین پسپۆڕانە لە پرسەکان بدوێین، ئێستاش کە بابەتێکمان کردۆتە خوانی گفتوگۆکەمان زیاتر لە تەوەرێکی گفتوگۆیی هەڵدەگرێ و ڕەنگە دامەزراوەیەکی ئەکادیمی دەرەقەتی ئەم بابەتە بێ، بێئومێدیش نین لەوەی نەتوانین شتێک زیاتر لەوانەی کە هەستاون بە قسەکردن لەسەری بڵێین. نامۆبوون کوردی چ واتایەک دەگەیەنێت و لە چ دۆخێکدا دروست دەبێت؟

مەهاباد قەرەداغی : نامۆبوون پێش هەر شتێکی تر چەمکێکی فەلسەفییە، لەبەر ئەوەی فەلسەفەش دایکی زانستەکانی ترە، ئەوانی دیش جێگەیەکی بەرفراوانیان بۆ ئەم دیاردەیە تەرخان کردووە، بە تایبەتیش لە دەروونناسی و کۆمەڵناسیدا جێگەی بایەخە و کۆمەڵناس و دەروونناسە کلاسیکییەکان بە فراوانی لێیان کۆڵیوەتەوە، بە هەمان شێوە مۆدیرنەکانیش. نامۆبوون پەیوەستە بە ناخ و دەروونەوە و ڕۆحی مرۆڤ نەک جەستەی سەرچاوەی هەستەکانی نامۆبوونە.
کەسایەتی مرۆڤ بریتییە لە دوو دیوو، دیووی دەروون و دیووی جەستە. جەستە بەشە بینراوەکەی مرۆڤە و ئۆرگانگەلێکی زیندووە و بە چاوی پەتی دەتوانی ببینیت و بە هۆی پێنج هەستەکەوە تێی بگەیت و پێناسەی کەسایەتی جەستەیی مرۆڤەکە بکەیت، بەڵام بەشی دەروونی مرۆڤ بەشێکی نادیارە، دەزگایەکی ئاڵۆزە و بەهۆی ئەوەی بەرهەست نییە ناتوانی پێناسەیەکی تەواوی کەسایەتی دەروونی مرۆڤەکە بکەیت. بەڵام ئەم بەشە ئاڵۆزەش لە لایەن دەروونناسانەوە توانراوە بەش بەش بکرێت و شی بکرێتەوە و کاریگەری و پەیوەندییەکانیان بە یەکترەوە بدۆزرێتەوە و بەهۆی ئەمانەشەوە ڕەفتارەکانی مرۆڤ تا ڕادەیەک بناسرێت.
فرۆید لە پێشڕەوانی دەروونناسانە کە کەسایەتی دەروونی مرۆڤی بۆ بەشی هەست و بەشی نەست دابەش کرد. بەشی نەستی مرۆڤ کۆگای حەز و ئارەزووە چەپێنراوەکانە کە دەبنە هۆکاری هەموو

ئەو ڕەفتارانەی کە شیکردنەوەیان ئاڵۆزە. نەستیش بەش بەشە و بە پێی فرۆید پێک هاتووە لە (من)، (منی باڵا)، (منی بەرگریکەر)، کە لە زمانی کوردیدا بۆ (بەرزەمن) و (نزمەمن)یش بۆ ئەو دووانە بەکار براوە. بێگومان ئەم بەشانەی نەست هەر یەکەو وەزیفەی خۆی هەیە و زانستی دەروونناسی وەزیفەی هەر یەکێکیانی بە ئێمە ناساندووە. بە کورتی و کوردی دەتوانین بڵێین (منی باڵا) ڕۆڵی ویژدانی مرۆڤ دەبینێ و (منی بەرگریکەر) ڕۆڵی غەریزەکانی مرۆڤ دەبینێت و بەرپەرچی ویژدان دەداتەوە لە هەموو سات و کات و بۆنەیەکدا، واتە ئەم دووانە هەمیشە لە ململانێدان و لە بەرەنجامی کێشەی نێوان ئەم دووانەدا (من) کە بە (خوود)یش ناوی دەبەین، کۆمەڵێک سیفەتی بۆ دروست دەبێت کە دەبنە سیفەتەکانی کەسایەتی هەر مرۆڤێک. (منی باڵا) کە ڕۆڵی ویژدان دەلەیزێ، هەمیشە لە تێکۆشاندایە بۆ ئەوەی مرۆڤەکە ڕەوشتی نموونەیی هەبێت و ڕەوشتی نموونەییش بێگومان کولتوورەکان دیاری دەکەن و لە کولتوورێکەوە بۆ یەکێکی دیدی جیاوەزە. بەڵام (منی بەرگریکەر) کە ڕۆڵی غەریزەکان دەبینێت، هەمیشە لە خەباتدایە بۆ ئەوەی مرۆڤەکە ئەو ڕەفتارانە بکات کە خۆی ئارەزووی دەکات و بە پێی ئەو غەریزانەی کە سروشت پێی بەخشیوە بجوڵێتەوە. غەریزە سروشتییەکانی مرۆڤیش لە هەموو کولتوورەکاندا هەر هەمانن و بریتین لە غەریزەکانی خواردن، خواردنەوە، خەوتن، سێکس، خۆنواندن و خۆسەلماندن. لەناو غەریزەکانیشدا سێکس زەقترینیانە، چونکە سیفەتەکانی ئەم غەریزەیە جێگەی سەرسوڕمانی مرۆڤ بووە، چونکە جگە لە خەسڵەتە سەیرەکانی وروژاندن و تەوژمی ئەم غەریزەیە و هێزی ڕاکێشەری نێوان ژن و پیاو بەهۆی ئەم غەریزەیەوە، لە ئەنجامی سێکسەوە منداڵیش دروست بووە و ئەمانەش هێندەی تر ئەم غەریزەیەی کردووە بە جێگەی مشت و مڕ و پێداگرتنی کولتوورەکان لەسەر شێوەگرتنی و پێناسەپێدانی و بڕیاڕوەرگرتن لەسەری و کردنی بە تابۆ.
هەموو ئەمانەی کە گووتم بۆ ئەوە بوو باس لە پەیوەندی نامۆبوون بکەم بە بەشەکانی کەسایەتی مرۆڤەوە و بە تایبەتیش بە بەشی دەروونی و ڕۆحی مرۆڤەوە، واتە بە نەست و عەقڵی ناوەکی مرۆڤ. ئێمە بە شێوەیەکی باو پێناسەی نامۆبوونمان بەستووە بە شوێنەوە و بە کەسێکمان گووتووە نامۆ یان غەریب کە لە شوێنی خۆی بەهەر هۆیەکەوە بێت دابڕاوە و لە شوێنێکی تر گیرساوەتەوە و نامۆیە بەو شوێنە. بەڵام نامۆبوون هێندە پەیوەندی بە شوێنی جەستەوە نییە بەڵکە لە قوڵایی ناخی مرۆڤەکەدا دروست دەبێت، ئەویش نەک بە هۆی شوێنەوە، بەڵکە بەهۆی لێکترازانی بەشەکانی دەروونی و نەگەیشتنی بەشەکانی نەستی مرۆڤ بە ئەنجامێک کە (خوود) پێی ڕازی بێت و بەوشێوەیە هاوسەنگی لەدەست دەدات و هەست بە نامۆیی دەکات. کاتێک ڕازی نییە بەو بڕیارەی کە لە ئەنجامی ململانێی نێوان ویژانی و غەریزەکانی پێی گەیشتووە، بەڵام چاریشی نییە و ئەو بڕیارە جێبەجێ دەکات، ئیدی لە خۆی نامۆ دەبێت. لە خۆنامۆبوون ناڕازیبوونە لە خۆ، تۆرانە لە خۆ بەڵام ئەم تۆران و ناڕازیبوونە بە شێوەی جیاواز دەردەبڕدرێت و بەهۆی ئەوەی دەزگای دەروونی مرۆڤ کۆمەڵێک میکانیزمیشی هەیە کە بەرگری لە دەروونی دەکات، بۆیە دەربڕینی ئەو نامۆبوونەش لە شێوەی ناڕازیبوون لە خەڵکی، تووڕەبوون لەویتر، چەپاندن و زۆر شێوازی دیکە ئەنجام دەدات. لە دۆخی نامۆبوونی زۆر توونديشدا مرۆڤەکە تووشی خەمۆکییەکی کوشندە دەبێت و دژ بە خوود بە جۆرێک هەڵدەگەڕێتەوە کە خوودی خۆی لەناو ببات و بیکوژێت. لەو کاتەدا ئەو پێی وا نییە خۆی کوشتووە، بەڵکە پێی وایە کەسێکی غەریبی کوشتووە کە لەناو جەستەی ئەمدایە و داگیری کردووە و ناهێڵێ خۆی لەناو جەستەی خۆی بێت. ئەوەی کە دەگاتە ئەو

دۆخە، گەیشتووەتە ئەوپەڕی پلەکانی نامۆبوون بە خۆ، بەڵام مرۆڤ بە پرۆسەیەکی دوور ودرێژ و بەردەوام دەگاتە ئەو دۆخە و نامۆبوونیش دەکرێ مرۆڤەکە خۆی یان بە هاوکاری کەسانی تر و پسپۆران سنووری بۆ دابنێت و تەشەنە نەکات.
نامۆبوون دۆخێکی نائاسایی دەروونی مرۆڤە، بەڵام چونکە کولتوورەکان بە درێژایی چەندان هەزار ساڵ کاریان بۆ کردووە و کاریگەرییان لەسەر مرۆڤ داناوە و مرۆڤ بە گشتی و هەر یەک بە شێوەیەک گیرۆدەی ئەو نامۆبوونە هاتووە، بەڵآم بە پلە و ڕێژە و ڕادەی جیاواز، بۆیە نامۆبوونی مرۆڤ وەک نۆرم بینراوە و ئاسایی وەرگیراوە. ڕاستە جێگەی بایەخی فەیلەسوفان بووە، بەڵام چارێکی بۆ نەدۆزراوەتەوە، چونکە گەشەکردنی کولتوورەکان و ئاڵۆزبوونی ژیانی مرۆڤ هەمیشە لە بەرهەمهێنانی زیاتری نامۆییدا کارا بووە، نەک لە کەمکردنەوەی. ئێمەی مرۆڤ هەموومان گیرۆدەی ڕێژەیەک لە نامۆیین، بەڵام ڕەنگە کەسە هەستیارەکان زیاتر گیرۆدەی بن و ڕێژەیی نامۆبوون لای ئەوان زیاتر بێت بەهۆی ئەوەی نەستی ئەوان زیاتر کارایە و بەهۆی بیرکردنەوەی بەردەوام لە هۆ و هۆکارەکانی نادادپەروەری و ئازاری خەڵک و ئەندێشەکانیان بەشەکانی نەستی ئەم کەسانە زیاتر دەکەونە ململانێ و بەوەش ڕێژەی گیرۆدەبوونی ئەمان بە نامۆیی زیاترە لە کەسانی ئاسایی.

خالید: زۆربەی شارەزایانی فەلسەفە، سەرچاوەی نامۆبوونی مرۆڤ دەگەڕێننەوە بۆ بارودۆخی ئایینی، واتە ئەو کاتەی ئادەم و حەوا لە شوێنی ئەسڵی خۆیان (بەهەشت) دەرکران و فڕێدرانە سەر زەوی و ئیدی نامۆبوونی مرۆڤ لەوێوە دەستی پێ دەکات، پێتوایە مرۆڤێک نیشتیمانی خۆی بە جێبهێڵێ بە هەر هۆکارێ، سەرەتای نامۆبوونی دەست پێدەکات؟

مەهاباد قەرەداغی: وەک گوتم کێشەکان لە ناخی دەروونی مرۆڤەکەوە و بە هۆی نەگونجانی کەرتەکانی کەسایەتی خۆیەوە لەگەڵ یەکتری سەر هەڵ دەدات. ئیدی ئەم مرۆڤەی کە گیرۆدەی نامۆیی دەبێت و لەناو خۆیدا، لە دڵ و دەروون و لە مێشکی خۆیدا هەڵیدەگرێ و بۆ هەر کوێ دەڕوات کێشەکانیش لە گەڵیدایە، بەڵام دەشێ شوێنێکی نامۆتر بە ڕۆحی دۆخی نامۆبوونەکەی تۆختر بکاتەوە لە شوێنێکی کەمێک ئاشنا بە ڕۆحی، بەڵام کەسی گیرۆدەبوو لە هەموو شوێنێکدا ئەو نامۆییە هەست پێ دەکات.
بە بڕوای من ئایین دەتوانێت دوو ڕۆڵ لە ژیانی مرۆڤدا بگێڕێت. لە ڕۆڵێکیاندا کە بەهەڵە بەکار دەبرێت، دەتوانێت کەسێکی ئاسایی لە خۆی ون بکات و نامۆی بکات. لە ڕۆڵێکیشیاندا کە بە شێوەیەکی دروست بەکار ببرێت، دەتوانێت کەسێکی گیرۆدەی نامۆیی و لەخۆ ونبوو، بهێنێتەوە خۆ و خۆی پێ بدۆزێتەوە. بە داخەوە لە زۆربەی کولتوورەکاندا ئایین بەو شێوەیە بەکار براوە کە مرۆڤ لە خۆی نامۆ دەکات و کۆمەڵێک تابۆ و عەیب و دابونەریتی بەربەستئامێز لە پاڵ ئایینەوە دادەنرێن کە بەردەوام مرۆڤ ناچاری چەپاندنی هەست و نەستە ڕاستەقینەکانی خۆیان بکەن و بەو شێوەیەش ئایین دەبێتە سەرچاوەیەکی سەرەکی لە خۆ نامۆبوون.
نامۆیی ئەو کاتانە دروست دەبێت کە مرۆڤ خوودی ڕاستەقینەی خۆی نەناسیبێت و نەتوانێت بیناسێنێت. خۆناسین لەو دەمەدا دروست دەبێت کە مرۆڤ تەواو ئاشنای ناخی خۆی دەبێت. ئایین دەتوانێت ڕۆڵی ئاشناکردنی مرۆڤ بە خوودای خۆی بگێڕێت، خووداش بریتییە لە خوود، ئەگەر بە

شێوە فەلسەفییەکەی لێکی بدەینەوە، واتە ئەوەی کە خۆی نەناسێت خوداش ناناسێت، ئەوەشی کە خۆی بناسێت بەردەوام لەگەڵ خوودا لە پەیوەندیدایە و خوداش لە هەموو گەردیلەیەکی گیانیدایە و بەردەوام زانیاری دەداتێ، چونکە خوودا بریتییە لە هۆشیاری باڵا و ئەو هۆشیارییەش بۆ هەموو گەردوون هەمان هوشیاری بێ سنوور و مەزنە و دابەش بووەتە سەر هەموو تەنە زیندووەکان و تەنانەت لە نێو هەموو ئەو تەنانەشدا هەیە کە مرۆڤ بە مادە ناویان دەبات. بەڵام ئایا چەند لە سەدی مرۆڤ لەم یاسایە دەزانن و کاری پێ دەکەن؟ ئایا قەشە و مەلا و شێخ و پیاوچاکان بە تەواوی ئەم یاسایە بەڕێوە دەبەن یاخوود لەم یاسایە لادەدەن و پێناسەی خوودا بە شێوەیەکی ترسناکی وا دەکەن کە مرۆڤ لە خۆی نامۆ بکات. مرۆڤ نابێ لە خوودا بترسێت، بەڵکە دەبێت خوودا بناسێت، کە ناسیشی بێئەندازە خۆشی دەوێت، خۆشەویستی و ترسیش قەد پێکەوە هەڵناکەن. ئەو مرۆڤانەی کە بێ ئەندازە خوودایان خۆش دەوێت لە جیهاندا ژمارەیان کەمە، ئەوانەی کە بێ سنوور خوودایان خۆش دەوێت خووداش لە سەرچاوەی هۆشیاری باڵا و بێ سنوورەوە زانیاریان پێ دەبەخشێ و بەهرەی دەگمەنیان دەداتێ و ئەو بەهرانەش پێویستە بۆ خزمەتی مرۆڤایەتی بەکار ببرێت و بۆ پەخشکردنەوەی پەیامی خوودا بێت، پەیامی خووداش چی دیکە نییە جگە لە یەکسانی و دادپەروەری و خۆشەویستی و ئاشتی لە نێو ئەم گەردوونەدا. ئەوانەی کە شێلگیرانە بۆ دادپەروەری و خۆشەویستی و ئاشتی کار دەکەن، ئەو کەسانەن کە بێ ئەندازە خوودایان خۆش دەوێ و بوونەتە ئامرازی گەیاندن و پەخشکردنەوەی پەیامی خوودا. ئەوانەشی کە ئایین بۆ مەبەستی سیاسی و بەرژەوەندی ئابووری و زاتی بەکار دەبەن کەسانێکی گومڕان و نە خوودا دەناسن و نەش خوودا لەگەڵ ئەواندایە، بۆیە سەرزەمینیان کردوە بە شوێنگەی شەڕێکی بەردەوام و مەرگ و نەخۆشی و ئازار بڵاو دەکەنەوە. ئەو کەسانەی ئایین بەو شێوەیە بەکاردەبەن جگە لەوەی خۆیان تا ئەوپەڕی نامۆبوون لەخۆیان نامۆن و دوورن لە خوودی خۆیان واتە دوورن لە خوودا، ملیۆنان کەسیش لەگەڵ خۆیاندا گومڕا دەکەن و کارێکی وایان کردووە چارەسەری گرفتاری نامۆبوونی مرۆڤ زۆر زەحمەت بووە.

سەبارەت بە چیرۆکی پەیدابوونی ئادەم حەوا و دراماتیزەکردنی ئەو پەیوەندییەی نێوانیان، کە خوودی مرۆڤ داهێنەری ئەم چیرۆکەیە، بە بڕوای من ئەمە نییە بووبێتە هۆی نامۆبوونی مرۆڤ، بەڵکە مرۆڤ لە ئەنجامی نەناسینی خۆی و نامۆبوونی بەخۆی بیری لە داهێنانی ئەو چیرۆکانە کردۆتەوە کە تەفسیری ئەو دۆخانەی دەروونی ئاڵۆزی خۆیانی بۆ بکەن. چیرۆکی پەیدابوونیش جگە لەوەی هەوڵێک بووە بۆ تەفسیرکردنی ئەو دوو بوونەوەرە ئاڵۆزە و پەیوەندییەکانیان، واتە ژن و پیاو، چی دیکە نییە. کاتێ مرۆڤ لە ئەنجامی لەخۆڕاماندا سەرسام دەبێت لە چۆنێتی دروستبوونی خۆی، لەو غەریزانەی کە دەبێتە سەرچاوەی هەندێ ڕەفتاری سەیر و هەندێ پەیوەندی سەیری نێوان ئەم دوو بوونەوەرە و بە تایبەتی پەیوەندی سێکس و چێژ و وروژانەکانی و لە دووایشدا بەرهەمی کاری سێکس کە دروستبوونی مرۆڤی بچکۆلەیە و دواتر گەورەبوونی و بەردەوامبوونی ئەو پەیوەندیە سەیر و ئاڵۆزانە، بیر دەکاتەوە و دەیەوێت وەڵام بۆ ئەو هەموو پرسیارە بدۆزێتەوە لە مێشکیدا کەڵەک بوون. وەڵام بۆ پرسیارەکانی: من چۆن دروست بووم، لەکوێوە هاتووم، من چیم و من کێم و بۆ وا دەکەم و سەدان پرسیاری دیکە لە بارەی بوون و نەبوونەوە مرۆڤ ئالوودە دەکات. چیرۆکی ئادەم و حەوا ڕوونە کە داهێنەرەکەی پیاوێک یان پیاوگەلێکی خۆویست بووە و لە ڕامانی خۆیدا بەو ئەنجامە خۆی قایل کردووە کە ئەو یەکەمین

بوونەوەری سەر زەوییە کە خوودا دروستی کردووە و ژنیش دووەمینە و لە پەراسویەکی خۆی بۆی دروست کردووە بۆ خزمەتکردن و بوون بە هاودەمی و هەموو شتەکانی دیکەی گەردوونی بۆ ئەو دروست کردووە. ئەم چیرۆکە خۆی لە ئەنجامی نامۆیی مرۆڤ بە خۆی هاتە ئاراوە، بەڵام ڕۆڵی سەرەکیشی بینی لە چەسپاندنی ئەو نامۆییە و بەڵکە درێژەپێدانێکی زۆر و قوڵبوونەوەی نەوەکانی دوای ئەم چیرۆکە لەنێو نامۆییەکدا کە کێشەی جۆراوجۆری لێکەوتووەتەوە، چونکە هەوێنی کولتوور و سیستەمی باوکسالاری چیرۆکی پەیدابوونە و لە سەردەستی ئادەم و بندەستی حەواوە سەرچاوەی گرتووە.

خالید: دورکهایم لە تیۆری نەمانی پێوەرەکاندا باس لەوە دەکات، مرۆڤ کاتێ نامۆ دەبێت هەست دەکات سەرجەم دامەزراوەکانی کۆمەڵگە لە خزمەتی ئەودا نین و بەڵکە مافی زەوت دەکەن، بۆیە نامۆ دەبێ و دواجاریش ڕەنگە بە خۆکوشتن کۆتایی پێبێت. دەتوانین بپرسین تا چەندە ئەو تیۆرییە بەسەر لاوی ئێمەدا دەچەسپێت، بۆیە کۆچ دەکات؟ تا چەندە بەسەر ژناندا دەچەسپێت بۆیە خۆیان دەکوژن؟ تا چەندە بەسەر هاوڵاتی ئێمەدا دەچەسپێت بۆیە بەردەوام هەست دەکەن ئەم حکومەت و دامەزراوانە لە خزمەتیاندا نییە و بەردەوام مافیان زەوت دەکات؟

مەهاباد قەرەداغی: پرسی پێوەرەکان خاڵێکی جەوهەرییە و پێویستە لە پەیوەندی بە نامۆبوونی مرۆڤ لەسەری ڕابوەستین و جەختی لەسەر بکەینەوە. کولتووری جیاواز پێوەری جیاواز دادەهێنێت بۆ هەڵسەنگاندنی مرۆڤەکان و دیاردەکانی کۆمەڵگەکەی خۆی. ئەم پێوەرانە لە هەندێ کۆمەڵگەدا بە شێوەیەکی عەقڵانی و لەسەر بنچینەی لۆژیک بەرهەم دەهێنرێن، بە تایبەتی لەم ساڵانەی دووایدا کە هەندێ لەو وڵاتانە بنەماکانی ماف و یەکسانی مرۆڤ لەسەر بنچینەی مافەگەردوونییەکانی مرۆڤ دادەرێژن و ئەمەش باری مرۆڤ سووک دەکاتەوە. پێوەری لەو جۆرە بە بێ هەڵاواردن مرۆڤەکان دەبینێت و ئەوانیش بە بێ کێشە دەتوانن ئەو پێوەرانە قبوڵ بکەن. بەڵام لە هەندێ کۆمەڵگەدا، کە ئەوانەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەو جۆرانەن، پێوەر لەسەر بنچینەی عەقڵ و لۆژیک دانەنراون، بەڵکە بە پێی میزاج و غەریزەی هەندێک تاکی نێو کۆمەڵگە کە لە قۆناغی جیاوازدا دەسەڵاتی سیاسی، ئابووری یان کولتوورییان هەبووە و ئەم پێوەرانەش بۆ برێکی کەم لە کۆمەڵگە باشە و بۆ سەرجەم کۆمەڵگە خراپە. لەم دۆخانەدایە کە مەبەستەکەی دورکهایمیش دەگرێتەوە، کۆمەڵگە هەست دەکات هەموو دامودەزگاکان دژ بە بەرژەوەندییەکانی ئەون و تاکەکانی کۆمەڵگە خۆیان بە نامۆ دەبینن لە بەرامبەر ئەو دامودەزگایەنەدا.
با دوور نەڕۆین و لە مێژووی خۆماندا نموونە بهێنینەوە. گەلی کورد لەسەر خاکی باوباپیرانی خۆی دەژی، بەڵام بەهۆی داگیرکراوی کوردستان و ژێردەستەبوونییەوە، هەمیشە پێوەرگەلێکی لەسەر پیادە کراوە کە ئەمی لە پەراوێزدا داناوە و مافەکانی زەوت کردووە و هەمیشە دەوڵەت و دامودەزگاکان لە دژی ئەم بوون و ئەمیش وەک تاک و وەک نەتەوەش بە گشتی هەستی بە نامۆیی خۆی کردووە لە سەر خاکی خۆی.
هەر لە ناو ئەم مێژووەدا، باس لە نموونەیەکی دیکەش دەکەین. بەشی باشووری کوردستان دوای خەباتێکی یەک سەدەیی خاکی خۆی ڕزگار کرد و لە دوای ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی 1991 ەوە

حوکمی خۆماڵی دەستی پێ کرد، بەڵام دەسەڵاتی کوردیش لەباتی ئەوەی کار بکات بۆ تێکشکاندنی پێوەرەکانی کولتووری داگیرکەر، هات برەوی بە هەندێ پێوەر دا کە لەم بەشەی کوردستاندا تەنها دەستەیەکی دیاریکراو بگرێتەوە و هەموو کۆمەڵگە نەگرێتەوە. پێوەری مەحسوبیەت و مەنسوبیەت وەک نموونەیەکی زەق و بەرچاوی باس دەکەین. ڕاستە یاسایەکی نووسراو نییە کە پلە یەک و پلەدووبوونی بەسەر هاوڵاتیاندا بڕیبێتەوە، بەڵام بەهۆی ئەو پێوەرانەوە کە کاریان پێ دەکرێت ئەو هەستە زاڵ و زەق دەبێتەوە کە هاوڵاتییان خۆیان بە پلە دوو لەبەرامبەر دەستەیەکی دیاریکراوی حوکمڕان ببیننەوە. لە وڵاتێکی وەک سوێد یاسا هەیە، ئەو یاسایە پاشا و گەدا دەگرێتەوە، بۆیە هاوڵاتییەکی سوێدی قەت ڕقی لە پاشای سوێد نابێتەوە و بە پێچەوانەوە خۆشیشی دەوێت. بەڵام لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست یاسا تەنها لە سەرووی هاوڵاتی ئاساییەوەیە، ئەوانەی کە هەستی پلەدووبوونیان تێدا بەرجەستە بووە بەهۆی ڕەفتارەکانی دەسەڵات لەگەڵیاندا. یاسا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە خوارەوەی دەسەڵاتدارانەوە پیادە دەکرێت و ئەوەی دەستی بڕوات بەسەر یاساشدا دەستی دەڕوات و هەزاران نموونەمان لەم بارەیەوە هەیە.

خالید: لە دوای لێکدانەوە و کاریگەرییەکانی نامۆبوون لە فەلسەفە و لە ئاییندا، لە دوای دروستبوونی کۆمەڵگەی ئاڵۆز و پڕ ئیشدا، کاریگەرییەکانی فراوان دەبن، تەنها بەوەوە ناوەستێ کرێکار تووشی نامۆیی ببێت، بەڵکە تێکەڵ بە سیستەمی پەروەردە بە تایبەتی لەو وڵاتانەدا یەک جۆری نەگۆڕی سیستەمی سیاسی حوکمڕانە، تا چەندە دەتوانین دەست بخەینە سەر خاڵە لاوازەکانی سیستەمی پەروەردەیمان، کە نامۆبوون بۆ تاک و خوێندکار بەرهەم دەهێنێت؟

مەهاباد قەرەداغی: بە دڵنیاییەوە هەستی نامۆبوون ڕۆژ بە ڕۆژ و لەگەڵ پەروەردەدا ڕەگ دادەکوتێ لە دەروون و ڕۆحی مرۆڤدا. سیستەمی پەروەردە لە عێراقدا سیستەمێکی گومڕاکار بوو، کاری بۆ ئەوە دەکرد مرۆڤ لە خوودی خۆی دوور بخاتەوە و کە مرۆڤ خوودی نەبێت تەنها کڵێشەیەکی بەتاڵە و دەمامکی مرۆڤێکی پۆشیوە. سیستەمێکی سیاسی دیکتاتۆر بە مەبەستەوە مرۆڤی ئەو وڵاتە بەو ئاراستەیەی پەروەردەیە گومڕا دەکات. ئێمە بینیمان لە سی و پێنج ساڵی حوکمی بەعس لە عێراق، چۆن مرۆڤی ئەو کۆمەڵگەیە لە خۆیان نامۆ بوون. ترس و تۆقاندن ئامرازی سەرەکی گومڕابوونی مرۆڤن و بەعس بە ئاگر و ئاسن دۆخی ترس و تۆقینی بەسەر هەموو مرۆڤێکدا کە لە چوارچێوەی ئەو وڵاتە بوو چەسپاند.

هەموو مرۆڤێک خاوەنی کارمایەکی تایبەتی خۆیەتی، کارما بریتییە لەو چێوەیەی کە وزەی ڕۆحی هەر مرۆڤێکی تێدایە و وەک خەرمانەیەک دەوری مرۆڤەکەی داوە. سیستەمی وزە بە شێوەیەکە کە بەردەوام لە دان و ستاندایە و ئاڵوگۆڕی پێ دەکرێت لە نێوان مرۆڤەکان ئیدی لە دوورەوە بێت یان لە نزیکەوە. هیچ مرۆڤێک لە دەرەوەی ئەم یاسا سروشتییە نییە و هەموومان پێکەوە بەهۆی ئەم وزەیەوە پەیوەستین. خراپەیەک لە هەر یەکێکمانەوە کاریگەری بۆ سەر هەموومان هەیە، هەر ئەوەیە کە بە زمانی گەلەری پەندی بۆ دادەتاشرێ و دەوتری چاکە چاکەی لێ دەبێتەوە و خراپەش خراپە. کاتێ سیستەمی سیاسی وڵاتێک لەسەر بنچینەی ترس و تۆقاندن و خراپە مرۆڤەکان پەروەردە دەکات ئیدی لەو وڵاتەدا بەردەوام شەڕ و پەلامار و ترس و تۆقاندن بەهەرهەم دێنەوە و ئەو وڵاتە دەبێت بە جەهەنم، پێچەوانەی ئەمەش ڕاستە. بڕوانە سوێد لە ئەنجامی ئەوەی

پەروەردەیەکی ئاشتیخوازانە لە وڵاتدا پەیڕەوەی دەکرێت، دوو سەد ساڵە شەڕی تێدا نەبووە، بەڵام لە عێراق سەدان ساڵە هەر شەڕ و پەلامارە.
لەناو عێراقدا کورد جگە لەوەی وەک هەموو ئەوانی تر دەچەوسێندرایەوە، بە تایبەتیش لەبەر کوردبوونی بە ڕێژەیەکی زیاتر دەچەوسێندرایەوە، ئەمەش لە پەلامارە کۆکوژییەکانی هەڵەبجە و ئەنفالدا گەیشتە لووتکەی ستەم و جگە لەوەی هە زاران مرۆڤیان کوشت و هەزارانی تریان ئاوەرە کرد و هەزارانی دیکەیان هەژارو بێ دەرەتان کرد و هەزارانی دیکەیان پەککەوتە و نەخۆش خست، کارمای هەموو نەتەوەی کوردیان پڕ کرد لە ژار و قین و هەستی تۆڵەسەندنەوە و لەخۆنامۆبوونی کورد لە سەرردەمی ئەنفالدا گەیشتە چلەپۆپە.
ئێمە لە کوردستاندا پێویستمان بە چارەسەرکردنی کارمای مرۆڤەکانمان هەیە، ئەمەش پێویستی بە بەرنامە و پلانێکی گەش هەیە و سیستەمی پەروەردە لە سەرووی هەموویانە وە دێت کە ئیشی بۆ بکرێت، چونکە کارمای نێگەتیڤ لە ئەنجامی پەروەردەی هەڵەی خێزانەوە لە دایک و باوکانەوە دەگوێزرێتەوە بۆ نەوەکان و ئەگەر ئەم کارمایە چارەسەر نەکەین، نەگبەتی بەرۆکمان بەرنادات.
ئێمە وەک مرۆڤی کورد، ئەوانەی کە ماوین و لە کارەسات و مەرگەساتەکان ژیاوینەتەوە، ڕاستە لە ڕووی فیزیکییەوە نەمردووین، بەڵام هەستی ڕاستەقینەی خۆشەویستیمان تێدا هێندە لاواز بووە کە بە نرخی نەبوو بژمێردرێت. ئێمە خۆشەویستیمان تێدا کوژراوە، خۆشەویستیش واتە ژیان، بۆیە دەبینین هەموو بە چاویلکەی ڕەشەوە دەڕوانینە ژیان و ژیاندۆستی بووەتە هەستێکی دەگمەن لە ناوماندا. ئێمە بە چاوی خۆمان دەبینین ڕۆژانە ژنان خۆیان دەکوژن و دەکوژرێن، گەنجان سەرهەڵدەگرن و دەڕۆن، سەدان نەخۆشی سەیر لە خۆوە دروست دەبن و سەدان دڵ و مێشک لە ناکاو دەوەستن. هەموو ئەمانە بە بێ هۆ نابن و کارمای مرۆڤەکانی ئێمە پڕ بووە لە ژەهر و دژی ژیان کارایە لە مێشک و دڵیان.

خالید: هەندێک لێکۆڵینەوەی مەیدانی دەربارەی ئەم دیاردەیە کراوە لە ناو گەنجاندا دەریخستووە نامۆیی بە ڕۆشنبیری سێکسی تا ڕادەیەکی زۆرە، ئایا هۆکارەکەی بۆچی دەگەڕێتەوە، توێژی لاوان نەتوانن لە غەریزەکانی خۆیان تێبگەن؟ خوود یان بابەت هۆکارە؟ تا چەندە تابۆکان ڕۆڵیان لە نامۆکردنی ئەو حاڵەتە هەیە؟

مەهاباد قەرەداغی: دیسانەوە دەبێ باس لە پەروەردە بکەین و ئەو نامۆبوونەوەی کە سیستەمی پەروەردەی خێزان و قوتابخانەکان ڕۆڵی تێدا دەبینن. زێدەڕۆیی نییە ئەگەر بڵێم هەموو ژیانمان بریتییە لە عەیبە، هەرچی دەکەین بە عەیب و شوورەیی دادەنرێت. کولتووری عەیب ژیانی ئێمەی داپۆشیوە و پنتێکی نەهێشتۆتەوە بۆ ئەوەی هەست بە دڵنیایی بکەیت تیایدا. مرۆڤ ئەگەر لە نێو کولتوورێکی عەیبپەروەردا ژیا ناتوانێت هەست بە دڵنیایی بکات. نەمانی دڵنیاییش واتە نەمانی ئاسایشی دەروونی و جۆرێکی تۆخ لە جۆرەکانی نامۆبوون بە خۆ و بە دەوروبەر. تۆ سەرنج بدە چۆن عەیب و غەیب چارەنووسی دەیان نەوەی ئێمەی بەڕێوە بردووە و جەستەمانی بۆ ڕۆحمان کردووە بە تاراوگە. بەهۆی ئەو هەموو تابوویەی کە دەوری جەستەمانی داوە هەست ناکەین جەستە نیشتیمانی ڕۆحمانە، بەڵکە هەست دەکەین تاراوگەیەکە و لەناچاری جێگەی ڕۆحمانی کردووەتەوە. ئەم نامۆبوونەی ڕۆحمان لە نێو جەستەمان بێ ڕیزپەڕ پیاو و ژن و منداڵ و گەورە و پیر و

گەنجمانی گرتۆتەوە. دەشێ ژن ڕێژەی زۆرتری لەو نامۆییە بەرکەوتبێت بەهۆی ئەوەی کە عەیبە و تابۆکان زیاتر گەمارۆی جەستەی ئەویان داوە وەک لە پیاو. تۆ ئەگەر ئەو هەموو چاوی عەیبەیەت لەسەر بێت و ئەو هەموو فەتوای تابووکردنە گەمارۆت بدات لەکوێ دەرفەتت دەبێت جەستەی خۆت بناسیت، کە جەستەی خۆشتت نەناسی مانای ئەوەیە نامۆ دەبیت بەجەستەت و نازانی ئەم غەریزانەی هەستیان پێ دەکەیت سەرچاوەیان لە کوێوەیە. بە تایبەتی غەریزەی سێکس لە نێو هەموو ئەوانی تردا جێگەی سەرنجە و گەمارۆدراوترین بەشەکانی جەستەی مرۆڤیش ئەندامەکانی سێکسی مرۆڤە. ئەو کولتوورانەی کە تێڕوانینی خۆیان گۆڕی و پانتاییەکی زۆریان لە مێشک و بیرکردنەوەیان دا بە زانست و فیکر و لۆژیک، توانیان لە غەریزەکان و لە هەستەکان و لە نەستەکان تێبگەن و بەوەش نامۆبوونیان بەرامبەر بە جەستەیان کەم بووەوە. بەڵام لە کولتوورەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هێشتاش ڕۆژانە هەمان پێناسە نازانستییە باوەکان لەسەر سێکس و غەریزەکانی مرۆڤ برەو پێدەدەرێت و تێڕوانێکی نالۆژیکی دەسەپێنرێت. ئێمە بۆ ئەوەی بڕێکی ئەو نامۆبوونە لە مرۆڤی خۆمان کەم بکەینەوە، پێویستە هەوڵی ئەوە بدەین کە ڕۆشنبیرییەکی سێکسی لەسەر بنچینەی زانست دروست ببێت.